

Mirko Mahnič

Boršnikovo pesniško in dramatsko delo

I. Pesnik

Slovenski gledališki muzej hrani vezano knjižico (širina 15, višina 11 cm) z vtisnjeno zlato secesijsko vinjeto in s prav tako zlatim napisom »Ignacij Boršnik« na temnozelenih platnicah — v muzej jo je pred leti prinesel prvi ravnatelj muzeja Janko Traven iz Boršnikovega doma v Cerkljah — v kateri je na 110, le na prvi strani popisanih listih (22 listov je praznih) 37 z Boršnikovo roko napisanih pesmi (673 stihov).

Ce smemo verjeti podatkom, kakor jih najdemo v pesmih, so le-te nastale v Boršnikovih starejših letih: »V domačo svojo gorsko vas / se vračam starček belolas« (Vrnitev) in »Ko čital bodeš pesmi moje, / prijatelj mladi, ne obsodi, / da v letih poznih srce blodi...« (Mladim čitateljem). Da to drži, pa nedvoumno potrjuje pesem Spustite zagrinjalo, ki je nastala, kakor pove pesnikova pripomba na koncu pesmi, ob tridesetletnici njegovega gledališkega delovanja — torej je pisal pesmi v letih od 1910 do 1919.

Ker je k vsaki pesmi, razen uvodni, pripisan tudi kraj nastanka, lahko ugotovimo, da jih je v Sloveniji napisal 18 (Cerklje 9, Vintgar in Strmol po 2, po 1 v Vižencah, Kamniški Bistrici, na Koroški Beli, Dobravi in Mojstrani), na Hrvaškem pa tudi toliko (Zagreb in 1 v Podsusjedu).

V obravnavani rokopisni pesniški zbirki je najprej deset *domoljubnih* pesmi: pesnik posveča svoje pesmi domovini (Uvod — 1), zanjo gine in trpi in ji želi lepših dni (Sini, solnce — 9), poslavlja se od nje z vročo željo, da bi se je ne polastil tujec (Slovo — 2, Na domačih tleh — 10), toži se mu po rojstni vasi, planinah, poljih in potokih, po planinskem raju domačega kraja (Slovo — 2, Ob Savi — 3, Vrnitev — 4, Pastir — 5, Planinski dom — 6, Doma — 7, Bistriški koči — 8), v pesmi, ki pa je uvrščena v konec zbirke, prosi, naj ga pokopljejo v gorah, ker bo le tam našel svoj mir (Domov v gore — 33):

Ko zadnjikrat mi sonce zlato sine,
življenja meni se odmota nit,
takrat še mislil bom na vas planine,
na tebe dom v gorah visokih skrit.

Ko večni mrak se spuščal bo na mene,
oblival čelo mi že smrtni znoj,
zaihtel bodem še: »Gore zelene,
zakaj ne selite se ve z menoj?

Moj svet, moj raj ste bile mi, planine,
ločitev težka, bolna je od vas!«
Na pragu vrat tja v tajne, večne tmine
zaklical bodem še enkrat na glas:

»Domov, domov v gore me ponesite,
o, čujte moj poslednji, težki dah —
z zemljo domačo, sveto me pokrite,
v gorah le našel bode mir moj prah.«

Zatem v vrsti *izpovednih* pesmi kliče izmikajočo se mladost in kratkotrajno pomlad, spomni se matere in izpove svojo osamljenost in trpljenje »od rane zore v pozni mrak«, ko ne trpi samo zase, ampak nosi v sebi »vseh gorje« (Izgubljeni — 11, Zvezdi — 12, Jesen pomladi — 13, Tuje gorje — 14, Ne vrača se — 15, Zakaj molčim — 16).

Vsa znamenja Boršnikove svojevrstne osebnosti (»To vam je bil izmučen, utrujen mož, sit vsega, ničesar novega ni bilo, ki bi ga razburilo, vse je preživel, vse pretrpel, vse izrazil, vse doigral — in nič novega ni več zanj na svetu.« Lipah, Jugoslavija, 25. 9. 1919. »Jaz hočem biti sam.« — Izjava I. Boršnika Z. Boršnikovi.) in literarnih vplivov, najdemo v pesmi Zakaj molčim:

Dovolj sveta, dovolj ljudi
prijatelji so, znanci ti.
Zakaj si vedno tih in sam,
kaj muči te? Daj reci nam!
»Jaz vem zakaj, samo jaz vem,
čemu to praviti ljudem;
čuteča srca so oaze,
povsod le sladke, prazne fraze...
Zato molčim
in sam trpim!«

Skoraj strnjeno slede *ljubezenske* pesmi — prav vse po vzorcih in maniri tistega časa: pesnik želi nezvesti, naj — ko ji bo pomlad odcvela — prav tako trpi in bije ljuti boj, kot ga je moral on (Ko slana pade — 17); starec gleda mlado ljubezen in hladne solze mu teko v potok (Ob potoku — 19); planinski svet je, kot je bil, a kje si ti, dekle, zakaj te ni! (Kje si ti — 20); pevkova ljubezenska pesem je odsev mladostnih ran v poznih letih (Mladim čitateljem — 21); pesnik naroča valu, naj poljubi njegovo drago, naj jo ovije s peno, saj lepše deklice še ni objemal (Naročilo — 22); nezvesta naj kar ima drugega, saj je njemu dala tisto, kar je ženi le »enkratni cvet« (Nezvesti — 23); zapuščena joče zaman, njen ljubi se pelje z drugo v tuje kraje (Zapuščeni — 24); mlin, kjer sta se ljubimca poslovila, naj nikar ne budi spominov na srečo mladosti (Mlin — 25); ljubica je zasadila rože, te rože so njegove pesmi, ki bodo le na njenih vročih grudih znova zaživele (Mali Vesni — 26); pesnik joče, ko ji poslednjič stiska roko, ve, da zadnjič gleda pomlad, da je konec »sreče in nad« (Pogled v pomlad — 27); zakaj si, sprašuje pesnik, stopila, ljubica,

v mojo zgodnjo jesen, ne božaj mi sivih las — saj bo tudi tebi kar mimogrede odcvetela doba sreče (Prepozno — 29); lepotica je v grobu in kje je zdaj nekdanji trop častilcev; le on, prej preziran, hodi k nji na pokopališče in posluša njene klice: Tu boš večno moj, pridi skoro za menoj! (Moja pot — 31); v planinah je nabral rož zanj, hitel k nji v dolino, pod njenim oknom pa spoznal, da mu je »cvet deklice zale« drug čez noč obral (Planinske rože — 32). Med temi revnimi romantičnimi izlivi pa sta zanimivi dve erotično-refleksivni pesmi: prva izpoveduje, da naša večnost ni v mističnem onstranstvu, ampak v vroči telesnosti (Večnost — 28), druga pa ob ljubezenski združitvi odpira trpko spoznanje ženske: življenje novo — nova smrt (Kal smrti — 30):

Objema mož ženó mlado,
privija koprneč jo nase;
opojno vživa kratke čase
in ona z njim ihteč glasno.

V očeh ljubezen jim plamti,
tesno in nežno sta objeta,
kot drug od drugega ujeta;
to v duši duša se topi.

Ugasne žar in čar je strt.
On klone in objema leno,
sladak nemir pretresa ženo:
življenje novo — nova smrt!

(Kal smrti)

in:

Izgubil večnost sem, izgubil sem nebesa,
odkar pred mano se je dvignila zavesa,
ki mi skrivala mlada ljudska je telesa.
Telesa gola in na pol pokrita,
v prozorne pajčolane le zavita,
v ljubezni žareča
in slasti kipeča,
brezsmrtnost človeštva
na zemljo roseča.
Kdo dalje še vpraša?
To večnost je naša.

(Večnost)

Zelo zase stoji nekakšna *poklicno-izpovedna* pesem Spustite zagrinjalo (18): v tridesetih letih sem na odru, kjer ni zmage, ampak le boj, izoblikoval sto duš, sto src; in ko danes pade poslednja krinka, mi ostane le moj obraz; zato naj teko poslednje solze: za umetnost in njene ideale; ena solza pa naj ostane v očeh do konca kot drag spomin na dneve sreče in bolečin — padi zagrinjalo!

Pobede ni, le boj vihra brez kraja!
Kdo v borbi težki padel bo nocoj?
Tu, kjer junakov kri tal ne napaja,
kjer Muze ste razvile prapor svoj?
Minilo trideset je let,
odkar sem v hram bil vaš sprejet,
v vrte vaše in nasade
cvetoče večno, večno mlade.

O, časi krasni!
 O, dnevi jasni!
 Sto src, sto duš sem dal vam v dar,
 položil jih na vaš oltar —
 Jaz: kralj, berač, ljudi tolmač
 iz nizkih koč, gradov, palač.
 Poslednja krinka danes pade,
 a s krinko zadnjo padam jaz;
 pokriva prošlost te zaklade,
 ostal mi je le moj obraz.
 Umetnosti se hram zapira,
 zaklepa se duhteči vrt,
 ki meni več ne bo odprt:
 Junak nekdanji tu umira.
 Zato tecite
 solze, škropite
 še enkrat mi ta mali svet
 v obleko praznično odet!
 Teko poslednje naj solze,
 ki plakal sem jih jaz za te,
 za te, umetnost, tvoje ideale.
 Da te solze v očeh bi vedno stale,
 da ena vsaj ostati more
 do zadnje noči, zadnje zore
 življenja mi, kot drag spomin:
 Na sreče dni — dni bolečin.
 Spustite zagrinjalo!...

(Spustite zagrinjalo!)

Zadnje štiri pesmi govore o vojni in mrtvih vojaki: gozdovi so posekani, polja pokošena — vojaki se ne vračajo, pokriva jih grob (Kje so grobovi — 34); vojak se poslavlja od ljubice, ne bo ga več nazaj (Vojakovo slovo — 35); mati leto in dan čaka na sina vojaka; vrne se, a brez rok in mati od žalosti umre (Svidenje — 36); pesnik se znajde na bojišču in sprašuje Boga, kdaj bo usahnila reka človeške krvi; odgovore mu leseni vojaški križi: Kdo ve! (Poljane smrti — 37).

Po izrazje in okrasje za izpovedovanje omenjenih snovi in idej je pesnik Borštnik hodil v neizvirno, zastarelo in izrabljeno pesniško rekvizitarno, ki so iz nje na široko jemali vsi stihotvorci v času med Stritarjem in moderno. Že besedni zaklad je skromen in hkrati sila povprečen, tematične prvine obrabljene in ponavljajoče se, figure in atributi so standardni, opisi klišejski: planine, gore, livada, dobrava, gaj, vrt, dol, polja, pokopališče, morje, potok val, reka, zvezde, pomlad — jesen, dan — noč, sreča — trpljenje, bol, tuga, tožnost, samota, strtost, mladost — starost, nade (nadeje), žar, čar, objemi, poljubi, srce, grudi, oči, ustnice, lice, cvetje (kite cvetja), rože, spomini, sloneti na oknu, strmeti (v daljavo), giniti, gledati komu v oči; morja globočine, morja globoka, polja široka, gorska vas, cvetne loke, planinski svet, bojne poljane, gore zelene, sonce jasno, valovi bisernega potoka, zvezde tihe in blede, s cvetjem odeta pokrajina (»vrt, polje, gaj in breg in dol«), cvetna dobrava, jasni dnevi sreče, osamelost srce, življenja luč, srce tožno in bolno, večni mrak, smrtni znoj, srce čuti le bol in tugo, srce mre po planini, duša sili nazaj v domači kraj, kdaj se bodo zdrobili okovi, ki oklepajo domovino, pesnik gine za domovino, smeh v solzah, pesnik je tih in sam, želja po pitju iz kupe življenja, po

V rite vaše in nasade,
 lvetočē večno, večno mlade.
 O, časi' krasni!
 O, dnevi' jasni!
 Sto pre, sto pluš sem dal vam v dar,
 Položil jih na vaš pltar -
 Jar: Kralj, berač, gndij' tolnač
 Iz nistlih koč, gradov, palač.

Odlomek iz pesmi »Spustite zagrinjalo« (Boršnikov rokopis iz rokopisne zbirke, ki jo hrani Slovenski gledališki muzej)

uživanju opojnih časov mladosti, objokovanje jasnih dni preteklosti, budit spomine »na jasne dni nekdanje sreče«, odpirati stare rane mladosti, preganjavice in slutnje (smrti, nezvestobe), za pesnika ni več pomladi, pač pa konec »sreče in nad«, pesnik se vidi kot starca, kot mrliča, vidi svoj pokop itd.

Za Boršnikovo pesem je zelo značilen nagovor, ki je vanj zajeta navadno kar vsa pesem, če pa to ne, se nagovor pojavi sredi pesmi. Pesnik nagovarja dekle (večkrat), domovino, reko, val, planine, pastirja, sonce, Boga, izgubljeno mladost, zvezde (tj. materine oči), muze gledališke umetnosti, mlade čitatelje svojih pesmi, mlin, jesen nagovarja pomlad, prijatelji sprašujejo — on odgovarja; le nekaj pesmi je (štiri ali pet), ki v njih ni nagovora. Kolikor nagovor ni bil takrat v modi, je prav gotovo tudi odsev Boršnikovega poklica.

Izražanje je v glavnem pregledno, jezik zelo korekten — z nekaj izjemami (»spet gledam vas na kratek čas«, »ki si privila se o mene«, ljubimec pripne kito cvetja ljubici »v nedrije zvesto«, »o vrat edincu se obesi«, »odzval edinca bojni glas / je v tuje zemlje...«, oko njegove ljubice »potemnjuje vse druge žene«). Zelo pa moti obilje hrvatizmov: majka, plakati, pobeda, borba (poleg boja), prošlost, ostavljati, zavesa, broj, nebroj, robstvo, san, »zato tako težko živim, ker z vsakim moram da trpim«, »jasne nóči tiha bajka« in »do zanje

nóči« ter »vsake jasne nóči gleda«, »to zadnji dan je naših (nam. najinih) dni«, »ljudska (nam. človeška) telesa«, nebroj življenj zdaj ljudskih gine«, »reke krvi ljudske«. Tu in tam moti nekakšna »pesniška« spakljivost: »blaženstvo«, »cvetoči obraz / prikaže v oknu se na čas«, »izpraznila se gorska vas / docela skoro je na čas«.

Zelo očitni so vsestranski vplivi pesnikov tistega časa. Ni težko najti Stritarja v stihih: »Od rane zore v pozni mrak / mi dan trpljenja dan je vsak; / jaz ne trpim samo za se, / jaz nosim v sebi vseh gorje. / Zato sem stokrat slednji dan / prebičan, strt in v prah teptan. / Zato tako težko živim, / ker z vsakim moram da trpim.« Najmočnejše pa je nanj vplival Gregorčič: hrepenenje po planinskem svetu — »nazaj v planinski raj« (»Kako živim naj tu v dolini, / ko mre srce mi po planini, / če duša tja nazaj mi sili...«), lepota domovine in zmeraj zemlje lačni tujec, podoba srečnega pastirja, želja po samovanju v objemu planin (»Ne moti me svet, / a jaz ne sveta«), nagovarjanje reke in pošiljanje pozdravov in naročil po nji, sočutje z »zapuščeno« deklico, divjanje vojne itd. »V valove gledam Save...«, »v te kraje mile, bajnokrasne, v te kraje tihe, solnčnojasne«, »goré zelene in planine, / grebeni goli in strmine, / pozdravljam vas, pozdravljam spet«, »vrhovi sinjih visočin«, »v morja potone globočine«, »spomin sladak«, »valovi bistrega potoka«, »deva zorna, solnčna hči«, »sestra zornomlada«, »zato molčim in sam trpim«, »zato tecite, / solze, škropite / še enkrat mi ta mali vrt«, spomin »na sreče dni, dni bolečin«, »reka bodra«, »kita cvetja« itd. Tu in tam začutimo celo Vodnika (»Priatelj mladi, ne obsodi, / da v letih poznih srce blodi«) in Jenka (uvodna pesem: pesnik, ki je opeval domovino, bo še dalje živel, »tih, hladen ležec v globoki jami«) ter seveda tudi Prešerna: »Ti hrepenenje vir si pesmi moji, / ki peval sem jo domovini svoji« — prim. s »Poet tvoj nov Slovincem...«; ali v pesmi Planinski dom: »Ko elementov divja moč omaga, / gubi se z lica vam poslednja sraga / in žarko solnce zopet vas obseva«; »Zakaj te ni, / dekle mladó / dekle sladkó«; »kdo zna, kdo ve...«; »kolikokrat sem te ljubil / in kaj sem vse izgubil / s teboj nekda«; »nikar sè mi ne skrivaj, / le mirno z drugim vživaj«.

Če drugega ne, pa je treba Borštniku priznati vsaj oblikovno dognanost, čeprav ni samorasla in je tudi pri nji zaslediti Prešernov, posebno pa Gregorčičev in Cimpermanov vpliv. Stih mu teko največ v jambski meri (kar 28 pesmi od 37!), v trohejski 4, v daktilu 1, izmenjajočo se mero pa imajo 4 pesmi, pri čemer velja opozoriti, da je menjavanje ne samo smiselno, ampak tudi učinkovito (prim. posebno zadnjo pesem Poljane smrti, ki v nji pesnik v zvezi s spremenjeno situacijo kar sedemkrat menja mero). Stih so ali zelo dolgi (tudi 13 zlogov), pa tudi zelo kratki (4 zlogi). Kitice imajo najrazličnejše število stihov: od 2 do 6. Največ je pesmi s štirivrstičnimi kiticami — kar dvajset. Sedem pesmi je zares nekitičnih, štiri pa so nekitične samo po zapisu, a jih je mogoče razbiti v dvovrstičnice (pesmi št. 16, 20 in 24), medtem ko je strnjeno napisana pesem Sini, solnce v bistvu kitična — štiri petvrstične kitice, katerih zadnji stih se v peti štirivrstični kitici ponovi (nekakšna glosa). Najdaljša pesem ima 58 (Ob potoku), najkrajša pa 2 stiha (Doma). Rime so vseh vrst, v štirivrstičnicah najdemo vse kombinacije: aabb, abab, abba, xaya, v petvrstični abaab, v šestvrstični aabccb. Rime so v glavnem čiste (narobe: potókih — visókih, potóka — rôka, sréče — rêče, glavé — vsè, na póti — v samóti, v tem plaméni — k mèni).

Vemo, da je Borštnik nameraval svoje pesmi tiskati, do česar pa ni prišlo. Do zdaj so bile natisnjene tele njegove pesmi: *Spustite zagrinjalo!* ob proslavi 30-letnice umetniškega delovanja v Ljubljani 1913, *Domov v gore* ob 30-letnici v Hrvatski pozornici 16. 3. 1913 pod naslovom *Ko zadnjikrat. Spustite zagrinjalo* in *Ko zadnjikrat* v Slovincu 4. 1. 1920 ter *Spustite zagrinjalo* in *Ko zadnjikrat* v Gledališkem listu, Drama 1949/50, št. 2, kjer ju je objavil Fr. Lipah. V začetku januarja 1917 je poslal tri pesmi Govekarju, da bi mu jih priobčil v »Ilustrovanem tedniku«. To so bile: *Poljane smrti* (37), *Svidenje* (36) in *Izgubljeni* (11). Zaman je čakal, da jih bo zagledal v časniku. Čez dobre tri mesece je pisal Govekarju in ga povprašal, kako je s stvarjo. Ne bi mu bilo ljubo, pravi, »da še nadalje pošiljam svoje skromne stvari za Vaš koš« (13. 4. 1917). — Pač pa je javnost spoznala nekaj pesmi na deklamacijskem večeru, ki ga je četrto leta po njegovi smrti pripravila Zofija Borštnikova. Slovenec je 3. 1. 1920 poročal: »Vse prijatelje pokojnika in njegove umetnosti opozarjamo za zdaj na ta večer, ki bo lep donesek k približjemu spoznanju njegove čuteče duše.« Naslednjega dne, ko je spet vabil na večer v Ljudskem domu (ne v Drami!), je dodal, da nam Borštnik ne bo izginil, saj ni bil samo igralec, ampak tudi pesnik, čeprav »se ni štel za pesnika po poklicu«. »Opeval je rad domovino, naravo, svoj rojstni kraj, svoje ljubljene Cerklje... Po svojem značaju so vse njegove pesmi otožne, a po svoji vsebini globoke.« Člankar priobčuje pesmi *Spustite zagrinjalo* in *Ko zadnjikrat* ter omenja kot zelo lepo pesem Mlin, »ki je kot drag spomin na njegovo zadnje bivanje v Cerkljah«. Nato izrazi prepričanje, da bo Borštnikova kot pesnikova soproga »umela dovolj dobro, da nam bo podala to deco njegovih čustev vsaj približno tako, kot se je porodila v njegovem srcu«. Na koncu pravi: »Ta večer bomo spoznali Borštnika takega, kot ga do sedaj še nismo spoznali.« Zato bi toliko bolj pričakovali, da nam bo Slovenec kaj več povedal o tem večeru in predvsem o Borštnikovih pesmih. Pa ne. 10. 1. zvmemo, da je »naša umetnica gospa Zofija Borštnikova prednašala pesmi svojega pokojnega soproga z velikim umevanjem; kot živa je stala ta deca njegovih čustev pred nami«. To je bilo vse.

In še sporočila in omembe o Borštniku pesniku? Jutro je 27. aprila 1912 v članku Ignacij Borštnik v filmu zapisalo naslednje: »V svojih pesmih, v Ibsenu in Strindbergu se nam je pokazal kot človek samo na pol, tu (v filmu) pa popolnoma. In morda še v pesmi *Spustite zagrinjalo*...« V Narodni enciklopediji SHS stoji: »Inače je bio slovenački pjesnik Gregorčičeva stila i ostavio je lijep broj drama i lirskih pjesama.« — Lipah je v Gledališkem listu Drame 1949/50 zapisal, da »kažejo njegove nežno občutene pesmice Gregorčičev vpliv, njegova pesem *Spustite zagrinjalo* pa sodi med naše najstarejše gledališke pesmi«. Nekaj podatkov o Borštnikovem pesnikovanju nam je posredoval tudi Hinko Nučič v svoji Igralčevi kroniki I in II: da je Borštnik nameraval poleg memoarov izdati tudi pesmi in da je, čeprav na odru ni trpel stihov, vendar sam od časa do časa pesnikoval. »To dokazuje zbirka njegovih pesmic, ki so se našle v njegovi zapuščini. Okoli šestdeset (!) njegovih še neobjavljenih pesmic, ki jih je spesnil v slovenščini, je v tej zbirki. Bila bi škoda, da se izgube...« — Naša literarna zgodovina njegovih pesniških prizadevanj ni registrirala.

Če hočemo biti natančni, je Borštnik napisal za gledališče le dve izvirni deli: izvirno narodno igro s petjem v treh dejanjih »Stari Ilija« in dramatično šalo v enem dejanju »Ni moj okus«. V naslovu drugih dveh iger — »Ponesrečena glavna skušnja« in »Beli lasje — mlado srce« —, stoji namreč izraz »priredil«, ki ga pač moramo upoštevati.

»Igra STARI ILIJA je nastala pod vplivom Anzengruberjevih ljudskih dram in nemške alpske igre (Morretov ‚Revček Andrejček‘). V tej igri se križajo različne snovi in oblike: dosledni realizem in naključja, trdi značaji in mehka čustvenost, pisano življenje in v ljudskem duhu zložena umetna pesem. Zgodba sloni na maščevalni spletki; nedolžni pade v nesrečo, nato zmaga dobra človeška narava in do sreče pridejo tisti, ki so dotlej trpeli krivico.« Tako o Borštnikovem prvencu dr. France Koblar (Starejša slovenska drama, 1951, str. 168), ki hkrati tudi poudari, da je z njim Borštnik prvi »napravil« tako imenovano ljudsko igro s petjem, ki je kasneje šla tako zelo v klasje.

Igra je bila krščena na odru Dramatičnega društva v prostorih ljubljanske čitalnice 16. novembra 1890 (glej letak št. 356). Drugi dan je SN, potem ko je napovedal daljšo oceno za naslednjo številko, na kratko zapisal: »Narodna igra ‚Stari Ilija‘ je ugajala še dosti občinstvu, katero je pri raznih prilikah izražalo svoje zadovoljstvo. Akoravno nima snov nič posebno novega in ne podaja posebne vodilne misli, mora se priznati, da je tehnično dobro izdelana in dosega gledališki efekt pri vsej prostosti dejanja.« Igralo, pravi časnik, se je dobro, a semtertja preveč glasno. Pohvali pa najprej Boštika, za njim pa še Borštnikovo, Nigrinovo, Danila, Sršena, Verovška in Perdana, vendar zadnja dva tudi graja in to zaradi pretiranega nenaravnega govorjenja.

Slovenski Narod je držal besedo in osemnajstega je res izšla v Listku daljša ocena z naslovom »Gledališka pisma I.« izpod peresa Josipa N. (verjetno Nolli). Ocenjevalec meni, da moramo z veseljem pozdraviti vsak poskus, ki nam pokloni novo gledališko igro, »ker to so itak v nas kaj redke prikazni«, in to toliko prej, »če se ta poskus posreči, kakor mi je to prijetna prilika priznati o zadnji igri«. Zatem zapiše, da nam je Borštnik s to igro podal nov dokaz svoje spretnosti, čeprav nam v bistvu ne podaja nikakršnih novih stvari in »je v glavnih potezah videti, da so pisatelju v izgled služile jednake nemške kmetijske igre. Anzengruberjeve v prvi vrsti«. Zelo obžaluje, da je razplet premalo psihološko motiviran in da je tu in tam kak značaj nejasen in šibak: Ilija preveč spominja na Revčka Andrejčka, kmečki mogotec Bogatè je premehak, njegova hči Marijana pa premogočna. Na koncu zelo zanimivo ocenjuje igranje: »Igralo se je povoljno, vendar pa bi svetoval ne rabiti toliko patosa, ki posebno v narodni kmetijski igri v toliki obilici ni na mestu. To so še ostanki stare *nemške* (podčrtal Josip N.) šole, katere pa niti Nemci sami dandanes ne priznavajo. Govorimo malo manj patetično v domačih igrah in ne korakajmo vedno na visocem koturnu. Stara oblika pretirane deklamacije umaknila se je povsod bolj naravnemu govorjenju in to se mi zdi popolnoma pravo in naredi ugoden utisek... Nadejam se, da se igra obdrži na slovenskem gledišči, ter da pri prihodnji predstavi se bodo odpravili nekateri mali nedostatki, ki so se pokazali pri prvi, katerih odpraviti ne bode težko skušenemu pisatelju in

Dr pr. 418.

 V dvorani ljubljanske čitalnice.

Naradina (ggs) s tečb drisniti. Spsal iz Horienik. Poje ughsot Andrei Vavken.

Odgovorni vodja Ignacij Borštnik.

TABLE 21.1			
Entity	Entity	Entity	Entity
Entity 1	Entity 2	Entity 3	Entity 4
Entity 5	Entity 6	Entity 7	Entity 8
Entity 9	Entity 10	Entity 11	Entity 12
Entity 13	Entity 14	Entity 15	Entity 16
Entity 17	Entity 18	Entity 19	Entity 20
Entity 21	Entity 22	Entity 23	Entity 24
Entity 25	Entity 26	Entity 27	Entity 28
Entity 29	Entity 30	Entity 31	Entity 32
Entity 33	Entity 34	Entity 35	Entity 36
Entity 37	Entity 38	Entity 39	Entity 40
Entity 41	Entity 42	Entity 43	Entity 44
Entity 45	Entity 46	Entity 47	Entity 48
Entity 49	Entity 50	Entity 51	Entity 52
Entity 53	Entity 54	Entity 55	Entity 56
Entity 57	Entity 58	Entity 59	Entity 60
Entity 61	Entity 62	Entity 63	Entity 64
Entity 65	Entity 66	Entity 67	Entity 68
Entity 69	Entity 70	Entity 71	Entity 72
Entity 73	Entity 74	Entity 75	Entity 76
Entity 77	Entity 78	Entity 79	Entity 80
Entity 81	Entity 82	Entity 83	Entity 84
Entity 85	Entity 86	Entity 87	Entity 88
Entity 89	Entity 90	Entity 91	Entity 92
Entity 93	Entity 94	Entity 95	Entity 96
Entity 97	Entity 98	Entity 99	Entity 100

Pri predstavi svira godla slov. domačega pešpolka baron Kuhn št. 17.

Vstopnina:

Fanteii 70 kr. Seder 4 vase 60 kr. — II, vede 30 kr. Vstupnice 40 kr. Giarnice uski in dijaski hitler 20 kr.
Seder se dobivajo v nedeljo dopoldne pri razpisnem kurtosi (trafika) in večer pri blagajni.

Blagajnica se odpre ob polu 7. uri. Začetek ob 7. uri zvečer.

Prilodnja predstava bo de v nedeljo, dne 23. novembra t. l. Igrala se bo de burka: „Slovenec in Nemec“. Za prilodnje predstave pripravljajo se igre: „Zlati pajek“, „Marija Magdalena“, „Inserat“, „Svinati robec“, „Naš prijatelj Njekljuzev“, „Satan“, „Trije klobuki“, „Zakotni pisar“.

Pristop k dramatičnim predstavam je vsakomur dovoljen.

Plakat prve in edine upri-
zoritve Borštnikove igre
»Stari Ilija«

25. januarja 1891 so na benefični predstavi Ignacija Borštnika, »najodličnejše moči našega gledališča« (SN 21. 1. 1891), poleg drame »Trnje in lovor« prvič uprizorili tudi dramatično šalo NI MOJ OKUS, ki jo je spisal slavljeneč

sam. O igrici — rokopis je izgubljen — vemo le to, da v nji nastopajo tri osebe: Jaroslav Pokorný, Ljudmila Malinova in Natakár in da se dejanje »vrši na Dunaji«. Poročevalec je zapisal, da je igrice »zanimiva«, da se je igrala »prav povoljno« in da »utegne prav dobro priti v korist malim odrom«. Letak pa nam pove, da so igrali Danilo, Nigrinova in Kristan.

Dve leti pozneje je spet prišla na spored Dramatičnega društva in zaigrali so jo že na odru novega Deželnega gledališča. Tokrat so nastopili Borštnik, Borštnikova in Danilo. Poročevalec je bil zadovoljen: Borštnikov »blueto« so igrali »res izvrstno«.

* * *

Preden se je Borštnik lotil izvirnega pisanja za gledališče, je šel skozi poskusni čas prirejanja in dramatiziranja. Izoblikoval je dve priredbi: komično sliko »Ponesrečena glavna skušnja« (1886) in solo prizor »Beli lasje — mlado srce« (1887) — za nobeno od njiju predloga ni znana! — ter dramatizacijo Tavčarjeve novele »Otok in Struga« (1888).

V PONESREČENI GLAVNI SKUŠNJI, katere dejanje se godi v Ljubljani, nastopajo štiri osebe: krčmarica Trdoglavka, »potujoč glumač« Prepeličar ter hlapca brez službe Primož in Boštjan. Hlapca bi rada pila, a jima Trdoglavka noče dati na upanje. Komedijant Prepeličar, ki je tudi skoraj brez božjaka in ki so mu povrh še igralci ušli, da ne more prirediti napovedane predstave, s pijačo pridobi hlapca za igranje na predstavi. Takoj prično poskušati, toda ojoj, hlapca sta brez daru, povrh pa še vse jemljeta zares, s čimer nastajajo najrazličnejše zmede, zamenjave in burkave situacije, ki ob njih režiser Prepeličar obupa, plača račun in zaključi »skušnjo«. — Prizorček nima posebne cene, bil pa je, če je bil dobro igran, še kar primeren za nekakšno prvo jed na jedilniku takratnih gledaliških večerov. Borštnik, ki je imel dovolj skušenj z igralci, je izvirniku lahko dodal precej novih domislic in verjetno je njegova tudi jedka definicija deklamacije oz. odrskega govora: »Deklamovati se pravi tako govoriti, da vsi, kateri nas poslušajo, mislijo, da nismo ničesar povedali.«

Uprizoritev »Ponesrečene glavne skušnje« je bila napovedana za 8. december 1886 kot del velike besede, posvečene Francetu Prešernu. (»G. Borštnik pa bode uprizoril po njem prirejeno komično sceno »Ponesrečena glavna skušnja« SN 30. 11. 1886.) 9. decembra je SN poročal o tem: »Gledališki del imel je dve točki: prvo »Ponesrečena glavna skušnja« priredil je *jako spretno* g. Borštnik, glavno ulogo v njej tudi izborno igral, pri čemer sta dobro sodelovala gg. Brak in Lipovšek.« — Besedilo je ohranjeno (Slovenski gledališki muzej, DD 774), plakat edine uprizoritve v gledališču Dramatičnega društva pa je izgubljen.

V solo prizoru BELI LASJE — MLADO SRCE nastopa v svoji siromašno opravljeni izbi starec Plevel, nekakšen Revček Andrejček, Martinek Spak in Krjavelj hkrati, ki malo »v rožcah« obuja spomine na mladost, na svojo Špelico, ki jo je dobil, ko sta skupaj mela proso. Popiše ves razgovor, ki sta ga imela takrat na podu, ko sta se zmenila, da bosta za zmeraj mož in žena. Zdaj je steklo že petdeset let, pa sta še zmeraj srečna in se imata rada. Njuno življenje ni teklo v prazno, in on, Plevel, ni plevel, obilo sadu je rodil. Srečen zaspi na otepu, ki mu ga je Špelica pripravila, in — godba zaigra. — Preprosto romantično brbljanje dobrosrčnega starčka naj bi se, kot je napisano na prvi

Stari Ilija.

Izvirna národná igra s petjem v treh dejanjih.

Spisal

Ignacij Borštnik.

DRAMATICO DRUSTVO

Cena 50 kr. V LJUBLJANI

V Ljubljani, 1891.

Natisnila „Národná Tiskárna“.

Prvi prizor.
Joba pri Tadolavski. Na desni
in levi miza s stoli.

Primož. Boštjan. Potem
Tadolavka.
/ Primož in Boštjan sedita
pri praznih kozarcih /.
Boštjan. He, Tadolavka, še
en polič, še enega, če vse
zmigne! / Primožu / Nje
nekli kič! ta strah balji!
Primož. Nje nekli kič! "Križev",
na potčiči po mizi, pa
si pijate in kričate ne
bode traba.
Boštjan. Potčiči, potčiči ga,
če si ga gospodar. Je en
poliček. / Vstan' ob mizi /.

Prvi prizor »Ponesrečene
glavne skušnje«, ki jo je
pripredil I. Borštnik in je
bila uprizorjena 8. decem-
bra 1886; prepis, ki je ohran-
jen v Slovenskem gleda-
liškem muzeju

strani rokopisa, predstavljalo 9. avgusta 1887 v čitalnici — zunaj programa Dramatičnega društva — in sicer v spomin na bivanje Čehov v Ljubljani (prišlo jih je nad 400). Toda v programih v čast Čehom, kakor jih navaja časnik (SN), te igrice oz. nastopa ni.

* * *

Prav takrat je Borštnik že pripravljaval dramatizacijo Tavčarjeve novele OTOK IN STRUGA (glej o tem tudi v knjigi Ivan Tavčar, Zbrano delo, 2. zvezek, uredila Marja Boršnikova, opombe), ki je večkrat prišla na oder ljubljanskega gledališča, prvič pa so jo zaigrali 19. 2. 1888 v prostorih ljubljanske čitalnice.

Krst je bil napovedan že 11. februarja (SN), vendar samo naslov igre. Teden kasneje (SN 17. 2.) pa v novi napovedi zvemo, da gre za izviren igrokaz v štirih dejanjih, ki ga je po noveleti »jednakega naslova dramatiziral I. Borštnik«, in da bo drugo dejanje uprizorjeno »s krasnimi novimi zastavki, katere si je odbor k tej igri omislil«. Dan po premieri ter naslednji dan je v Listku

Beli lasje - mlado srce.
solo prizor.

Privedil Ag. Borštnik.

Naslovna stran solo prizora »Beli lasje — mlado srce«; prepis je ohranjen v Slovenskem gledališkem muzeju

Slovenskega naroda (20. in 21. 2) izšlo poročilo nepodpisanega kritika, ki že v prvih vrstah ne more skriti navdušenja. »Za dramatiko slovensko bil je včeraj jako znamenit dan«, pravi in zatem razpravlja o slovenski izvirni dramatiki od »Micke« do Jurčiča. Obžaluje, da je bilo več prevajanja in prirejanja in da ima izvirni »Tugomer« »jedno in to glavno hibo, da ni za oder«, zato se toliko bolj veseli novega igrokaza. Ko poda vsebino novele, se loti ocenjevanja dramatizacije: dramatizator se je v glavnem držal izvirnika, vendar se je večkrat postavil tudi na »lastne noge ter predrugačil in popolnil z ozirom na gledališko tehniko nekatere prizore, kakor tudi nekatere nastopajočih oseb«. Uspešno je prvo dejanje in prizor na struškem gradu, Konstantin je premalo posnet po izvirniku, manj posrečen je prizor na otoškem vrtu, posebno pa je neprepičljiv konec baronese Zore, saj se vse zgodi prehitro, »tako da se zgubi vsa iluzija; — jedva zbeži Zora z odra, že jo par sekund pozneje pripeljejo mrtvo v čolnu«. »Ostala dejanja so vrlo pogojena,« pravi poročevalec, le konec igre mu ni po volji (Konstantin izpove ljubezen). »Vsa ta napominana mesta,« nadaljuje kritik, »pa ne kalijo igrokaza notranje vrednosti, ker so, kakor bi rekel Nemec, le ‚Schönheitsfehler‘ in vsak, kdor je videl prvo predstavo igre ‚Otok in Struga‘, strinjal se bode z nami, da si smemo čestitati na tem uspehu.

Naš repertoire obogatil je za veliko izvirno igro in gosp. Borštnik gotovo ne bode počival na prvih svojih lavorikah, marveč bode nas izvestno razveseljeval z novimi proizvodi.« O predstavi pove, da »vršila se je gladko« in da so bile prve vloge odlične: Borštnik in Boršnikova kot Konstantin in Serafina in Gostičeva kot »izborna« Zora. Sledi še zelo laskav zaključek: »Otok in Struga je lep uspeh na našem dramatičnem polju in zahvalni smo kakor pisatelju prvotne povesti, tako tudi uprizoritelju. Ko bi nič drugega ne imeli, bil bi že ta igrokaz *vreden stoletnice prve slovenske predstave v Ljubljani*, a sodeč po tem uspehu nadejamo se za trdno, da bomo čez dve leti imeli še kaj več. V to ime pomози Bog!«

V Slovenskem gledališkem muzeju je v rjave platnice vezan rokopis igre »Sosedje« (str. 183, št. 1457), ki je označena kot »drama z dispozicijo in 5 dejanji«. Spisala sta jo »dr. Ivan Tavčar in Savo P.« »Dramatiški del« je Savo P. (tj. Borštnik) »poklonil vzornemu rodoljubi Ivanu Resmanu v spomin«. Ali so »Sosedje« — tu edinokrat uporabljeni naslov za igro »Otok in Struga« — prva varianta Boršnikove dramatizacije? Tista, ki je bila 1888 tudi uprizorjena — seveda s popravki? Ali je kasnejša, saj je, kot bomo videli, Borštnik igro kmalu popravil oz. predelal? Vse kaže, da je kasnejša, saj vemo, da ima krstna izvedba le štiri dejanja, »Sosedje« pa jih imajo pet in še 14 strani dolgo »dispozicijo« (predigro) in jih ni bilo mogoče tako zelo predelati. Tudi vse kaže, da sta začela s Tavčarjem šele kasneje sodelovati. Po vsem tem in po nadaljnjih raziskavah je zelo verjetno, da »Sosedje« sploh niso bili uprizorjeni, ampak so samo varianta redakcije v petih dejanjih, ki so jo — kot bomo videli — kasneje tudi uprizorili.

Krstna predstava je bila edina predstava »Otoka in Struge« v letu 1888. Igro so — z nekoliko spremenjeno zasedbo — ponovili slabo leto kasneje 6. januarja 1889. Letaka obeh predstav sta ohranjena.

1. januarja 1894 je prišla igra *drugič* na oder Dramatičnega društva: tudi tokrat v režiji Ignacija Borštnika, z istimi glavnimi junaki kot v l. 1888 in 1889 in še zmeraj s štirimi dejanji. Uprizoritev je ocenil Malovrh: »Gospod Borštnik se je v tem igrokazu kolikor mogoče držal izvirnika, a dodal tudi marsikaj svojega ter ustvaril dramatično delo, za katero mu gre laskavo priznanje... Tu in tam je sicer v igri kak nedostatek, časih se pozna, da je spisana po noveli, ali vse to nima na končno sodbo nikakega vpliva.« O izvedbi pove, da je bila »skrbna«. (SN 2. 1. 1894) — Novoletno predstavo je zelo na kratko ocenil tudi Ljubljanski zvon (1894, str. 124) in prav tako našel »nedostatek«: »Igrokaz je ugajal, ker je spretno in efektno zgrajen; ugajal pa bi nam bil še dosti bolj, da so se nekateri prizori okrajšali.«

Ko se je Dramatično društvo 1898 odločilo, da igro *tretjič* postavi na oder, je režijsko delo opravil Čeh Inemann. Borštnik je bil namreč z eno nogo že v Zagrebu, vendar je le našel toliko časa, da se je usedel k reviziji dramatizacije, o čemer je bila še pred premiero obveščena tudi gledališka javnost: »Ta igra že več let ni prišla na oder, dasi je gotovo najboljša vseh domačih dramatičnih del. Borštnik je sedaj igro predelal in preuredil.« (SN 10. 3.) Kako jo je preuredil — tega ne vemo. »Sosedje« to niso bili, saj gre tudi zdaj še zmerom za štiri, ne za pet dejanj in za enega dramatizatorja. In kako je predelano igro sprejela kritika? »Po zadnji predelavi je igrokaz precej pridobil,« piše ocenjevalec Slovenskega naroda dva dni po premieri, ki je bila 12. marca.

»Gosp. Borštnik je prav dobro pokrtil različne vrzeli, ki so pri dramatiziranju novel neizogibne, ter presadil romantične značaje prav srečno na realna tla. Igrokaz je prav duhovit, ima mnogo velepoetičnih prizorov in prav pretresljivih mest.« Toda napake so še, posebno prenagli prihodi barona Struškega: »Jedva ga želi kdo imeti, evo ga, že stoji na odru.« Končuje pa kritik s priznanjem in vzpodbudo: »Preverjeni smo, da ostane »Otok in Struga« odslej stalno na repertoiru ljubljanskega gledališča ter da se bode tudi po večjih pokrajinskih odrih z veseljem pa tudi z vžitkom igral. G. Borštniku iskreno čestitamo z željo, naj na začetem potu vztraja ter kmalu zopet kaj dramatičnega spiše.«

Cetrta uprizoritev »Otoka in Struge« je bila 22. 3. 1901. Slovenski narod je dan prej priobčil naslednjo gledališko objavo: »Zadnja predstava v sezoni. Dramska noviteta! Otok in Struga. Igra v štirih dejanjih. Po dr. Tavčarjevi noveli. Spisal *** Režiser g. A. Verovšek.« Dramatizator torej ni več Borštnik, ampak nekdo, ki se je skrtil za zvezdice. Morda pa kljub temu Borštnik? Kaj nam o tem pove poročilo o predstavi: »Snoči smo videli že dvakrat dramatizirano dr. Tavčarjevo novelo »Otok in Struga« v tretji dramatizaciji dveh anonimnih pisateljev, skrivajočih se za troje ponižnih zvezdic.« Poročevalce ve, da gre za dva dramatizatorja, in zagotovo tudi ve, kdo sta dramatizatorja, vendar ju ne izda. Zapiše, da so značaji dobro izoblikovani, slabo pa da se razvija dejanje. Dramatizatorja imata namreč rada dolga pripovedovanja in dokaj nerazumljiva modrovanja. — Prav to razvlečenost pa najdemo tudi v »Sosedih«, ki sta jih spisala Tavčar in Borštnik. Velja torej pritrditi prof. Borštnikovi, ki meni, da ne gre za novega oz. za dva nova dramatizatorja, da sta torej dramatizatorja tretje dramatizacije Tavčar in Borštnik in ne kdo drug. Toda zakaj bi se Borštnik tokrat skrival za zvezdice? To mi ne gre v račun. Zaradi kakšnih sporov in zamer? Da, to bi bilo pri Borštnikovi naravi mogoče. Ali pa je bil morda Tavčar tisti, ki se ni hotel izdati? Počakajmo.

Razen uprizoritve v Trstu (20. 2. 1910) v režiji A. Danilove Borštnikove dramatizacije »Otoka in Struge« vse do zgodnjih let po prvi vojni ne najdemo več na sporedu naših dveh poklicnih gledališč. Pač pa je o nji dovolj obširno razpravljajal prof. A. Robida v študiji »Moderne slovenske romantične igre« (Čas 1911, 349—369). Na začetku trdi, da se je delo Borštniku »še dokaj dobro posrečilo«, koj nato pa pribije, da v igri ni nobenega dramskega konflikta. Namesto njega so zgolj pripovedovanja, epizode in obilo nepomembnih in zavirajočih stranskih dejanj. Sicer pa drugače tudi ni bilo mogoče: dramatizator se je pretesno držal Tavčarja, v čigar noveli pa ni niti psihologije niti konfliktov. »Namesto tega imamo«, nadaljuje Robida, »tehniško dobro delo rutinerja, ki kot igravec pozna vse registre gledaliških orgel tehnike, da zaigrajo simfonijo uspeha.« Vse teče kot v kinematografu, nikjer pa ni konfliktov ne značajev. »Jedra in sile dejanja iščemo zaman.« Zatem Robida omeni še spremembe z ozirom na osebe v noveli, ki se Borštniku niso najbolj posrečile. Med osebami, »o katerih karakterizaciji bi se splačalo govoriti«, so Konstantin, Serafina, Egon, Ana in Zora — »slovenska Ofelija brez njene psihološke analize«, »vse drugo v igri je skicirano in epizodno.« In sklep: »Za svoj čas je »Otok in Struga« (okrog l. 1890) dobra igra, boljše povest na odru; dandanes pa razpade izvzemši tehnike v nič, če jo denemo pod kritični nož dramske umetnosti.«

Kar nas tu posebej zanima, je dejstvo, da je imel Robida v rokah igro s *petimi* dejanji. Sam na koncu pove, da igra ni tiskana in da jo je dobil v arhivu slovenskega dramatičnega društva v Ljubljani (pri tem navaja nekaj replik med Konstantinom in Egonom!), da gre torej po vsej priliki za partituro, ki se je po nji igralo l. 1901, torej za tretjo dramatizacijo, za tisto z zvezdicami. Toda 1901 uprizorjena dramatizacija je vendar imela samo štiri dejanja! Res! Če pa odpremo rokopis, ki ga je 1911 imel v rokah prof. Robida (zdaj je v SGM pod DD 213), vidimo, da je režiserjeva (Verovškova) roka združila prvo in drugo dejanje, naslednja dejanja pa oštevilčila v skladu z omenjeno spremembo. Tako je zdaj jasno, da so 1901 igrali Tavčar-Borštnikovo dramatizacijo (tretjo po vrsti!) in ne nekih anonimnih dramatizatorjev. Ugotovitev prof. Boršnikove je pravilna.

Petič se je igralo »Otok in Struga« že po prvi vojni v sezoni 1921/22. Igrali so dramatizacijo v petih dejanjih (18 slikah). Tipkana partitura je ohranjena in je popolnoma identična z rokopisom iz l. 1901, ki ga je imel v rokah Robida, le da ni bila upoštevana Verovškova operacija! Igrali so torej tretjo dramatizacijo, le brez finala, ki ga ima rokopis iz l. 1901 in ki že Robidi ni bil všeč.

Premiera je bila 26. aprila 1922 v proslavo 70-letnice dr. Ivana Tavčarja, ki pa je bil že tako bolan, da se je ni mogel udeležiti. Režiral je Osip Šest, grofica Ana je bila Medvedova, Serafina Šaričeva, Zora Wintrova, Egon Peček, Konstantin pa Kralj. Časniki so reagirali bolj na kratko. Slovenec (27. aprila): »Dramatizacija novele je sicer malo nenavadna, vendar je prav prijetna. Igralo se je prav dobro.« Jutro (27. 4.): »Predstava je bila dobra... Dramatizacija novele sicer ni hvaležna stvar, a Borštniku se je delo posrečilo... Šestova režija je bila prav efektna.« Isti časnik se je o tem razpisal še 3. maja v Kulturnem pregledu. Ocenjevalec je nekoliko ironičen. Meni, da je ta igra sredi parfumiranega ekspresionizma pravi užitek. Dogodki se s pomočjo zagrinjal in luči vrte prav po filmsko. »Poleg Tavčarjeve sedemdesetletnice smo proslavili s to uprizoritvijo tudi Borštnika in Reinhardtova zagrinjala.«

H koncu še zanimiv dodatek, ki mi ga je posredoval urednik Župančičevega Zbranega dela dr. Joža Mahnič:

V Župančičevi zapuščini se je ohranil snopič 16 listov, ki vsebujejo odlomke iz dramatizacije Tavčarjeve novele Otok in Struga. Od tega je docela popisanih le 9 strani in še te ne predstavljajo čistopisa. Gre za začetke prvega in četrtega prizora prvega dejanja ter pивske scene v tretjem dejanju (deveti prizor), pri čemer odpadejo na 1/I tri strani, na 4/I ena sama, ostalo na pivsko sceno. Besedilo je videti močno samostojno, zelo duhovito in razigrano ter belokranjsko narečno obarvano. Torej najbrž ne gre za popravljanje ali dopolnjevanje Borštnikove dramatizacije. Vse fragmente bo prinesla VI. knjiga Župančičevega Zbranega dela. Nad besedilom je na prvi strani s pesnikovo roko zapisan datum 3. 3. 1922. Takrat je bil bržkone še mestni arhivar (dekret o namestitvi za dramaturga ima datum 22. ok. 1922), zato se je čutil toliko bolj dolžnega, da se svojemu šefu županu Tavčarju za njegovo 70-letnico z nečim oddolži. Zdi se, da je z omenjenimi fragmenti skušal zboljšati Borštnikovo dramatizacijo, ne pa da bi hotel ustvariti novo dramatizacijo. Pač pa je pisatelju Cvetja v jeseni posvetil toplo prigodnico.

Toliko dr. Mahnič. Odlomki »fragmentov«, ki jih je prepisal za SGM, zelo razširjajo Borštnikovo zasnovo, na drugi strani pa niso prav nič odvisni od Tavčarjeve novele ter pomenijo ne samo izboljšavo dialogov, ampak tudi nekatere dramaturške spremembe. V ilustracijo navajamo »pivsko sceno« iz III. dejanja:

Pivska scena, potem Zora. Boutoux, Lindenberg, Nebelberg, Trd oče — sin, Egon, Igla.

BOUTOUX: Prijatelji, prijatelji, ali ne čutite ničesar?

EGON: Kaj bi čutili, če ne neovržljive resnice, da si ti silno dolgočasen človek, moj dragi.

BOUTOUX: Vidiš, duša, ti si ta čas, kar sva tukaj, napravil že toliko vodenih dovtipov, da bi ta reka preplula otok in grad, če jih izpustiš vanjo. Ali vendar, prijatelj, ali ničesar ne čutite? Ali v istini ničesar ne čutiš, trdi moj vitez, in vi, mladi sorodnik, in ti slabi vojak, ki se kličeš za grofa Egona; in ti lipovi Lindenholtz! Pri vseh bogovih, ali ničesar ne čutite? Moj Bog, ali ne čutite, da postaja to življenje dolgočasno, dvakrat dolgočasno.

TRD: Popihaj jo čez gore! No, pa ti morda gospa še ni poslala mesečne plače?

BOUTOUX: Koščena duša, ne vtikaj se v moje zakonske razmere! Oj, to so bili drugačni časi, ko je grof Milan še živel!

TRD (sin): In kakšni časi so bili tedaj?

BOUTOUX: Dobri časi, pravim vam, dobri časi! Ali jaz sem žejen, in ženstva ni doma! Take priložnosti še ni bilo, gospodje! Ad pocula! Danes moramo imeti na otoku moško republiko! Aristokratsko republiko!

EGON: Jaz sem za republiko!

TRD: Ad pocula...

BOUTOUX: Šivanka! He, slišiš, Šivanka! Ali ta človek nima ušes?

EGON: Igla je, ne šivanka. Igla!

BOUTOUX: To je vendar vseeno, šivanka je igla. Če sem igla, sem šivanka, ali ne? Torej — šivanka: daj sem svojo kumaro, ki je rdeča kakor pipec. Po vesti: če jo zdaj-le stisnem — ali bi pritekla iz nje ta-le kislica, ki nas ponujaš z njo? Ali bi priteklo iz nje kaj boljšega? Po vesti, Šivanka.

IGLA: Po vesti, gospod baron — ne.

BOUTOUX: Po vesti! Trška gora?

IGLA: Po vesti, gospod baron.

BOUTOUX: Ne... Gadova peč... po vesti. Vivodina.

IGLA: Gospod baron — ne.

BOUTOUX: Straža, Šmarjeta, Metlika... Ne, ne... ne...

IGLA: Oh, gospod, kako jih imate po vrsti nabrane, po dobroti...

- BOUTOUX: Torej — Semič! Tega obseva solnce od jutra do večera. To je prav kuhano in dobro pečeno... Od Trške gore do Semiča — sedmerobojna mavrica, ki jo je vzbočilo solnce nad našimi goricami! — Lindenholz, v te barve omakaj svoj čopič, potem ne bodo tvoje slike tako vodene...
- EGON: To so zvončki na lestvico ubrani — to zvončkljanje — kaj če bi pretekli vso skalo! Jaz sem za vso skalo! Bú!
- BOUTOUX: Ne, dragi moj... Pamet! Republika ne bo trajala večno. Ženske se vrnejo, in... ti, kaj pa ti je.
(*Presledek v rokokopisu.*)
- EGON: Pusti me! Pijmo! Bog živi fante, ki znajo živeti, vrag zateži poniglave šlape!
(*Sledi še dobra stran strnjenega besedila do Boutouxa.*)
Naša ušesa so kvečjemu za slavčke! Mi smo finesarji, aristokratje! Kako, vitez Trd! Mi hočemo biti še po smrti zase! Prav si storil, ko si dal prekopati tisto kmetico, ki je segala na pokopališču z nogami na tvoj svet.
- TRD: Motenje posesti.

V Borštnikovi dramatizaciji je samo tole:

- BOUTOUX: Danes šele sobota, kako počasi dnevi teko. — Bog vas živi, gospoda! (Pije.) To so bili drugačni časi tule, ko je še živel rajnki Milan, ki utegne kmalu dobiti naslednika, ako me vse ne vara. Aha! Ad pocula, prijatelji, ad pocula.
- NEBELBERG: I! Dolgočasno je bilo kakor sedaj.
- BOUTOUX: Lepo je bilo! Lepi časi so bili tedaj, prijatelj, ti pravim. In vsak trenutek morate obžalovati, da niste takrat grelji svojih elegantnih udov na tem Otoku.
(*Še nekaj replik, nato nastopi Igla, ki je malo pijan.*)
- BOUTOUX: Oj, to so bili časi, vam pravim, to so bili časi. Kaj ne, Igla?
- IGLA: Seveda, seveda! — Prosim, kaj ste prašali, gospod baron?
- BOUTOUX
(zevaje): Kaj sem pa že prašal, Nebelberg!
- NEBELBERG: Prašal! Ne vem, nisem pazil.
- BOUTOUX: Čislana Igla, baron Nebelberg ne ve, kaj sem vas vprašal, torej oprostite to pot. He, he! (Potrka Igli na ramo.)
- BOUTOUX: He, he!
- IGLA: Ali ste se tudi tega napili? He, he!
- BOUTOUX: Ne, ne!
- IGLA
(odkima): Igla, Igla! godi se vam predobro...

Župančič je pisal te fragmente prav na začetku marca: še zmeraj dovolj časa, da bi jih vključil v Borštnikovo dramatizacijo. Ali so jih? V tipkani partituri Borštnikove dramatizacije iz l. 1922 teh fragmentov ni.

III. Prevajalec

Borštnik je (po podatkih v Trstenjaku, v Seznamu literarno-historičnega arhiva oz. knjižnice DD, letakih in Repertoarju slovenskih gledališč) poslovenil, »prosto poslovenil« in »po« avtorju poslovenil naslednja odrska dela:

Böhm Martin: *Njegova gospa se brije*. Veseloigra v enem dejanji. Strani 30, rokopis DD 196, Borštnikova roka, cenzurno dovoljenje 10. 12. 1887, premiera 11. 12. 1887, rež. I. Borštnik, letak št. 338.

Birch-Pfeiffer Charlotta: *Mesto in vas*. Igrokaz v dveh oddelkih: Lenica in Helena. Borštnik je »prosto poslovenil« samo Lenico. Strani 50, rokopis DD 525, Borštnikova roka, cenzurno dovoljenje 17. 11. 1888, premiera 18. 11. 1888, ponovitve 19. 3. 1889, rež. I. Borštnik, letak št. 365.

Kohlenegg pl. K: *Kastor in Poluks*. Veseloigra v enem dejanji. Strani 32, rokopis DD 777, Borštnikova roka, cenzurno dovoljenje 4. 10. 1889, premiera 13. 10. 1889, rež. I. Borštnik, letak št. 387.

Kohlenegg pl. K: *Milord Cartouche*. Veseloigra v enem dejanji. Strani 42, rokopis DD 778, Borštnikova roka, cenzurno dovoljenje 5. 10. 1889, premiera 3. 11. 1889, znova 19. 10. 1893, rež. I. Borštnik, letak št. 390.

Wehl Theodor: *Zlobna šala*. Igrokaz iz kmetskega življenja v petih dejanjih. Strani 64, rokopis DD 779, Borštnikova roka, cenzurno dovoljenje 27. 2. 1890, premiera 1. 3. 1890, rež. I. Borštnik, letak št. 407. (V rokopisu tudi naslov Zlodejstvo.)

Štolba Josip: *Bratranec*. Burka v enem dejanji. Strani 46, rokopis DD 780, Borštnikova roka, cenzurno dovoljenje 29. 9. 1891, premiera 18. 10. 1891, znova 20. 10. 1892 in 16. 3. 1893, rež. I. Borštnik, letak št. 443. Burka je izšla tudi v tisku v Gabrščkovi Taliji št. 2, Gorica 1902. 15. 3. 1903 so burko igrali v Trstu; rež. M. Žužek.

Görner Karl August: *Putifarjeva žena*. Burka v enem dejanju. Strani 36, rokopis DD 776, Borštnikova roka. Cenzurno dovoljenje v rokopis ni vpisano. Premiera 25. 3. 1892, rež. I. Borštnik, letak št. 472. 31. 12. 1906 je bila burka na programu v Trstu; režiral jo je J. Štoka.

Veseloigra v enem dej. *Bukovška goska* neznanega avtorja ni bila uprizorjena. Strani 64, rokopis DD 775, ni zanesljivo, če je pisava Borštnikova.

Vrednosti prevodov ni bilo mogoče oceniti, ker ni bilo na voljo niti enega od izvirnikov.

*

V osmrtnici je Fran Albreht takole ocenil njegovo dramatsko delo: »Njegovi igrokazi razodevajo predvsem spretnega veščaka, ki do zadnje podrobnosti obvladuje tehnično plat odra, rutinerja, ki se je poglobil v skrivnost efekta.« (Naprej, 24. 9. 1919.)

Morda bi se razvil v pomembnega dramatika, če bi mu bila naklonjena drugačna življenjska usoda, če ne bi odšel v Zagreb. Takrat se je namreč nehal ukvarjati s pisanjem za gledališče.

Les activités de Borštnik dans les domaines de la poésie et de la dramaturgie

Le célèbre acteur et metteur en scène slovène I. Borštnik fut aussi poète entre 1910 et sa mort en 1919. On ne publia que deux ou trois de ses poésies qui au total s'élèvent au nombre de 37 (673 vers) et que l'auteur avait recopiées de sa propre main dans un cahier que garde le Musée du Théâtre slovène. Les poésies n'ont rien de vraiment original, elles prennent pour modèles Stritar, Gregorčič, Prešeren mais elles nous révèlent cependant quelques traits essentiels du caractère de l'auteur et de son monde spirituel — avant tout son malheur, ses déceptions et sa solitude. La plus connue de ses poésies est certainement celle qui se rapporte à sa profession »Baissez le rideau«, écrite à l'occasion du 30e anniversaire de ses activités théâtrales. L'auteur traite ensuite des autres activités littéraires de Borštnik. Borštnik est l'auteur d'une pièce populaire »Le vieux Ilija«, de plusieurs adaptations et traductions. Il fit la dramatisation de la nouvelle de Ivan Tavčar »L'île et le courant« (qui sera reprise plus tard par le poète Oton Župančič) et les traductions de 8 oeuvres du répertoire allemand et tchèque.